

Kierkegaardov samoizbor

 pescanik.net/kierkegaardov-samoizbor

Mario
Kopić

Život Sörena Kierkegarda spolja gledan bio je frugalan u događajima. Jednostavan, istkan od tek nekoliko presudnih relacija. Ponajprije od odnosa prema ocu, najdubljeg izvorišta njegovog intelektualnog, filozofskog i ljudskog napora: “Od dječje dobi bio sam pod utjecajem silne melankolije, čija se dubina može izmjeriti samo prema jednako tako silnoj spretnosti da to sakrijem pod prividom veselosti i *joie de vivre* (radosti življenja). Koliko mi pamćenje doseže, moja jedina radost bila je u tome da niko ne uoči koliko sam nesretan. Ovaj odnos (jednaka veličina melankolije i umijeća prikazivanja) znači da sam bio upućen na sebe i na odnos s Bogom... Kao dijete odgojen sam u kršćanstvu, kruto i ozbiljno. Već u najranijem djetinjstvu bio sam skršen teškim utiskom melankolije u koju je utonuo moj otac i koju je prenio na mene... Nikakvo čudo zato što mi se u tim vremenima kršćanstvo učinilo najneljudskijom okrutnošću – iako ga nikad nisam prestao poštovati, čak ni onda kad sam od njega bio najdalje. Donio sam čvrstu odluku da nikada nikoga neću uputiti u teškoće koje sam upoznao i o kojima, koliko sam čitao i čuo niko nije rekao ni riječi... Bio sam čvrsto odlučio da svoje snage upotrijebim u obranu kršćanstva, ili da ga u svakom slučaju prikažem u njegovu istinitom obliku. Već u ranoj dobi i zahvaljujući svom odgoju ustanovio sam da je kršćanstvo rijetko kad prikazano u svom istinskom obliku, da ga oni koji ga brane najčešće izdaju, iako, barem po mom mišljenju, i njegovi protivnici rijetko pogađaju cilj; ovi potonji, barem po mom mišljenju, često pogađaju etablirano kršćanstvo, koje se bolje može nazvati karikaturom istinskog kršćanstva, čudovišnom mješavinom nerazumijevanja, iluzije itd. i oskudno malenog obroka istinitog kršćanstva. Tako sam, na neki način, volio kršćanstvo, ono je za mene bilo dostojno poštovanja – ono me je, dakako, ljudski rečeno, učinilo izvanredno nesretnim. To odgovara mom odnosu s ocem, osobom koju sam najdublje volio”.

Potom je tu Kierkegaardov odnos prema Regini Olsen, s kojom se najprije zaručio, a zatim prekinuo zaruke: “Pretpostavimo da sam se oženio... Za pola godine, pa i manje, ona bi se satrla. Sa mnom je povezano – i to je ono dobro i ono loše u vezi sa mnom – nešto sablasno, nešto što ne dopušta nikome da me trpi ako mora biti sa mnom svaki dan i ako sa mnom ima stvarni odnos... U osnovi ja živim u duhovnom svijetu”.

I na kraju od Kierkegardova odnosa prema svojoj crkvi s kojom se pred kraj života našao u frontalnom i oštrm sukobu: “Dokle god u Danskoj postoji hiljadu stipendija za učitelje kršćanstva, sve je učinjeno da se kršćanstvo onemogući... Ako bi država htjela spriječiti pravu poeziju, trebala bi dati hiljadu stipendija za kraljevske pjesničke činovnike. Na taj način cilj bi ubrzo bio postignut: zemlja bi bila prepolovljena ništavnim pjesništvom, a istinsko pjesništvo bilo bi onemogućeno”. I još: ““Da li je apostol Pavle imao ikakav oficijelni položaj?” Ne. Pavle nije imao oficijelni položaj. “Da li je onda zarađivao mnogo novaca na neki drugi način?” Ne, nije zarađivao novaca ni na koji način. “Da li je bio barem oženjen?” Ne, nije bio oženjen. “Ali onda Pavle zaista nije ozbiljan čovjek”. Ne, Pavle nije ozbiljan čovjek”.

Kierkegaard je navodno uživao u relativno zdravom životu. No razbolio se krajem septembra 1855. godine i kolabirao na ulici 2. oktobra. Na vlastitu želju prenio je u bolnicu Fredericks u Kopenhagenu, gdje mu se stanje naglo pogoršalo. Umro je šest sedmica nakon toga, 11. novembra 1855. u dobi od 42 godine. Uzrok smrti nije poznat, privremena dijagnoza glasila je: spondylitis tuberculosa, tuberkulozno zapaljenje donjeg dijela kičme.

U posljednjem zapisu, nekoliko dana prije no što će onemoćati, iskustvo vlastitog života sabrao je ovako: "Svrha života je u tome da se dođe do najvećeg gađenja nad životom. Ko je dotle došao... prošao je u kršćanskom smislu ispit života i zreo je za vječnost. Nastao sam prijestupom; nastao sam protiv Božje volje. Krivica, koja na jedan način i nije moja, iako me u Božjim očima čini zločincem, jeste: dati život. Kazna odgovara krivici: nemati nikakve životne radosti, biti doveden do najvišeg stupnja gađenja nad životom... Većina ljudi danas je tako bez duha, tako lišena Milosti, da se kazna na njih uopće i ne primjenjuje. Izgubljeni u ovom životu, oni se lijepe za ovaj život; bijući ništa, oni postaju ništa, njihovi su životi izgubljeni. Jedino oni koji su do ove mjere zgađeni nad životom mogu Božjom Milošću pristati uz misao da je to Bog učinio iz ljubavi tako da ni u najdubljoj skrivenosti vlastite duše ne sumnjaju da je Bog ljubav; samo oni zreli su za vječnost". Dugogodišnji prijatelj, pastor Emil Boesen posjetio ga je u bolnici dok je umirao i ljubazno mu rekao da mu je u životu inače dobro išlo. On je nato odgovorio: "Zbog toga sam i veoma sretan i veoma žalostan jer ne mogu podijeliti svoju sreću s nekim drugim", nastavivši: "Molim se za to da ne budem očajan u času smrti". Kierkegaard je uz to povjerio Boesenu da ne želi primiti pričest od svećenika, nego samo od laika. Na Boesenov sud da je tako nešto teško izvedivo, Kierkegaard je odvratio da će u tom slučaju umrijeti bez pričesti. "Ja sam izabrao!" rekao je odlučno i pojasnio: "Svećenici su državni službenici, a službenici s kršćanstvom nemaju veze. Bog je vladar. Postoje međutim ljudi koji se radi udobnosti vlastitog života obraćaju na kršćanstvo. To su hiljade svećenika i niko u ovoj zemlji ne može umrijeti a da ne pripada tom krugu. Na taj način oni su vladari i svršeno je s Božjom vladavinom. Ali Njega će se slušati u svemu".

Nažalost, Kierkegaardova mirna smrt bila je kratka vijeka. Znameniti pisac Hans Christian Andersen izvještava nas o skandalu koji se dogodio u Kierkegaardovom *kierkegaardu* (danski: crkveno dvorište). Uprkos neumornim i neumoljivim tiradama protiv degradacije kršćanstva koje čine danski pastori, Kierkegaard je sahranjen s punim crkvenim počastima, a hvalospjev je održao njegov stariji brat Peter Christian, biskup Aalborga. Bijesan zbog takvog licemjerja, Kierkegaardov nećak Henrik Lund održao je protestni govor. Ismijavao je svećenstvo, a napose biskupa Petera zbog toga što pokapaju nekoga ko se odrekao svake veze s onim što je Henrik nazvao "pastorovim glumatanjem kršćanstva". Svoj govor je zaključio, obraćajući se gomili i pokazujući na svećenike, Kierkegaardovim riječima: "Držite lopove!" Na nadgrobnom spomeniku uklesani su stihovi crkvene pjesme Hansa Adolpha Brorsona *Det er en liden tid* (Još jedno kratko vrijeme).

Sve u svemu, kao što kaže Denis de Rougemont u eseju *Dva danska princa: Hamlet i Kierkegaard*, Kierkegaardov život može se usporediti sa sudbinom Hamleta, na osnovu toga što su obojica bili melankolici, imali izvršiti jedan strahovit nalog, odrekli se lične sreće, odlučili se na dvoboj pri kraju svoga života i umrli u njemu.

O Kierkegaardu se s pravom govori kao o ocu filozofije egzistencije. Sloboda koju je prosvjećenost mislila u borbi protiv svakog autoriteta i protiv svega što čovjeka zarobljava,

s Kierkegaardom traži svoje pozitivno određenje. Drama slobode ne odigrava se u spoljašnjim odnosima, nego u ljudskoj unutrašnjosti, u odnosu čovjeka sa samim sobom.

Ako slobodu mislimo kao mogućnost izbora, Kierkegarda nećemo moći razumjeti. Imati pred sobom izbor između dvije ili više mogućnosti još uvijek ne znači biti slobodan. Suponiramo li da čovjek može birati, recimo, između dobra i zla, slobodu bismo mogli misliti i kao izbor zla. Neko bira zlo zato što je slobodan. Mogao bi i drukčije, ali budući da je slobodan, može birati i zlo. To što se može odlučiti za zlo pokazivalo bi da je slobodan. Za Kierkegarda ovako mišljenje nije probilo ni u tajnu čovjeka ni u tajnu slobode. Jer čovjek je puno dublji i složeniji.

Moći birati zlo pokazuje upravo suprotno, pokazuje da čovjek nije slobodan. Samo neslobodan čovjek bira zlo kao što i svaki izbor zla uvećava neslobodu. "Niko nije tako užasno zarobljen, i ni iz kakvog zarobljeništva nije tako teško pobjeći kao iz tog u kojoj individua sama sebe drži zarobljenom!" Nesloboda, neistina, demonsko je zatvoreno i ovisi upravo o onome protiv čega se zatvara. Nesloboda je upravo u neprekidnoj borbi protiv slobode, neistina je u stalnom kombatiranju istine, zlo je u neprestanoj borbi protiv dobra. Obratno, sloboda se ne ravna iz odnosa prema zarobljeništvu, istina se ne mjeri neistinom, dobro se ne pokazuje opirući se zlu.

Gdje se otvara sloboda? Začudno, tamo gdje nije posrijedi izbor između dvije ili više mogućnosti, nego izbor jednoga. Sloboda se otvara u trenutku kada čovjek bira samoga sebe onakvim kakav jeste, kada bira sebe kao biće koje svagda ima mogućnost da se izabere. Ne kada se odlučuje između različitih mogućnosti koje bi možda mogao realizirati, nego kada bira sebe onakvim kakav uistinu jeste i sa svim što jeste! U tom *trenutku* izbora samoga sebe ili samoizbora čovjek stupa u slobodu. Prisvaja samoga sebe: "Kad se sve stiša oko čovjeka, svečano kao zvjezdana noć, kada je duša u cijelom svijetu sama sa sobom, onda se ona ne susreće sa izvanrednim čovjekom, nego sa samom silom vječnom. To je kao kada bi se nebo otvorilo. I čovjek bira samog sebe ili, štaviše, prisvaja sebe sama. Tada je duša ugledala nešto najuzvišenije – nešto što smrtno oko ne može vidjeti, što se nikada ne može zaboraviti. Čovjek nije postao nešto drugo nego što je bio, već postaje on sam".

Iz izgubljenosti dolazi k sebi i ulazi u slobodu. U uspjeljoj formulaciji Waltera Schulza iz njegove knjige *Fichte i Kierkegaard*, "samoizbor je zahvaćanje sebe kao slobode, skok u slobodu koji se događa iz slobode". Kada čovjek bira samoga sebe? U trenutku *odluke* za dobro. Odluka za zlo je, dakako, vazda otvorena. No ona nije na istoj ravni kao odluka za dobro. Odluku za zlo donosim iz neslobode i njome postajem još neslobodniji. Zlo koje odabirem već me drži u ropstvu. Odluka za zlo dolazi iz robovanja zlu i vazda vodi samo još većem ropstvu. Kierkegaard će zato izlaz iz stanja neslobode i neistine u koje čovjek zapadne svojom vlastitom krivicom vidjeti kao dar što ga donosi spasitelj, iskupitelj i miritelj. Italijanski filozof Emanuele Severino u svojoj *Savremenoj filozofiji* tu situaciju ovako interpretira: "Čovjek je iskonski u neistini, i ako mu je dopušteno ući u istinu... to se može dogoditi samo "u određenom trenutku" vremena zahvaljujući Učitelju koji nije samo nosilac istine, nego koji pruža i *uvjete* za njeno razumijevanje, i koji dakle nije puki "Učitelj", nego i "Spasitelj", "Iskupitelj", "Miritelj", to jest ima karakteristike što ih kršćanstvo pripisuje Bogu".

Bilo kako bilo, izvjesno je tek da zlo i dobro nisu na istoj ravni, da zlo živi od borbe protiv dobra, a da dobro ne živi od borbe protiv zla. Dobro naprosto vri iz sebe. Biti slobodan znači samo jedno: moći se odlučiti za dobro!

Nama ta Kierkegaardova odluka danas znači da se u odnosu spram drugoga moramo osloniti na vjeru da dobrota drugoga prethodi njegovoj zlobi, da se dobro vraća dobrim i da zato zlo neće prevladati nad dobrim. To ne znači ništa drugo nego da se s ravni bližnjeg i najbližeg pomičemo na ravan daljnjeg i najdaljeg i da zato transcendentna vjera u dobronamjernost drugoga više nego ikad prije zahtijeva vjerovanje u sebe.